

Comhrá le Seán Ó Tuairisg, Cathaoirleach nua Chomhairle Chontae na Gaillimhe

Donncha Ó hÉallaithe

I mí Iúil seo caite roghnaíodh mo chomharsa, Seán Ó Tuairisg, ina Chathaoirleach ar an gComhairle Chontae. Chas mé leis ina theach sna hAille, i mí Lúnasa seo caite, le labhairt leis faoina shaol agus faoin gcúram nua atá air. Mar chathaoirleach ar an gComhairle Chontae bíonn ar Sheán freastal ar an iliomad ócáidí: ag bronnadh duaiseanna; ag oscailt féilte is ócáidí; ag fáiltiú roimh cuairteoirí go Gaillimh chomh maith le cruinnithe an Chomhairle Chontae a stiúradh. As an ualach breise oibre, tugtar liúntas €10,000 don chathaoirleach. “Bíonn an t-uafás taistil i gceist agus bíonn orainn íoc as roinnt ócáidí as an liúntas sin. Ní chlúdaíonn sé na costais, ach is onóir é domsa”, a dúirt sé liom.

A Chúlra

Tógadh Seán i mbaile beag ar a thugtar Dubhachta Cnoc Bán, i nGleann Dubhachta. Ní raibh ach trí theach ar an mbaile ag an am.

“Bhí muide istigh i lár an ghleanna agus ní raibh muid in ann dul amach as an áit sin gan dul thar abhainn. Ní raibh droichead ann an t-am sin. Agus dá mbeadh tuile san abhainn, rud a bhíodh ann go minic, bhíodh orainn dul timpeall an bóthar, bealach casta áithrid, dhá míle nó mar sin.”

Naonúr a bhí sa dteaghlach, cúigear buachaillí agus ceathrar cailíní. Fuair an deirfiúr is sine bás cúpla bliain ó shin. Tá gach duine acu in Éirinn, beirt dheartháir leis i gCorr na Móna.

“Sin rud a bhí mo mháthair ag díriú air nuair a bhí muid ag fás suas, ag triáil muid a choinneáil sa tír. Mar nuair a bhí sise ag fás suas, an duine ab óige de naonúr clainne a bhí inti, an chuid ba shine bhí siad imithe go Meiriceá sular rugadh í. Ní fhaca sí cuid acu ariamh. Is dóigh gurb shin rud a ghoill uirthi ariamh. An duine ba shine sa gclann níor tháinig sí ar ais ariamh go hÉirinn.”

D’inis sé scéal dom faoi dheartháir lena mháthair a gortaíodh go dona sa bhFrainc le linn an Chogaidh Mhóir agus é in arm Mheiriceá. Ceapadh gur cailleadh é.

“Bhíodh mo mháthair i gcónaí ag cur a ainm le liosta na marbh le haghaidh aifrinne.”

Blianta fada ina dhiaidh sin tháinig cárta Nollag uaidh ó Mheiriceá, curtha ag Caitlín Ní Curraoin, ainm mháthair Sheáin sular phós sí. Bhí an cárta Nollag scríofa ag banaltra sa teach altramaí do sheansaighdiúirí ina raibh uncail Sheáin. É beo i gcónaí! Bhí máthair Sheáin in ann a ainm a dearthár a bhaint de liosta na marbh!

Bhí mé fiosrach an raibh aon gaol ag Seán leis na Tuairisgí sa Lochán Beag.

“Tá sé déanta amach ag Breandán Ó Tuairisg go raibh muid gaolta le chéile”, a dúirt sé liom.

Bhí beirt dheartháir de na Tuairisgí as Uachtar Ard ag dul thart ar Chonamara mar siúinéirí. Sin-seanaitheacha an dá chraobh de na Tuairisgí i gCois Fharraige. Shocraigh duine

acu i gCois Fharraige agus duine acu i gCorr na Móna.

Cogadh na Talún

An talamh a bhí á shaothrú ag muintir Sheáin i nGleann na Dubhachta, ba le Coláiste na Tríonóide é, a ceannaíodh mar *encumbered estate* tar éis an Ghorta Mhóir. Bhí Cogadh na Talún fíochmhar agus fuilteach i nDúiche Sheoighe agus bhí baint ag sinsir Sheáin leis. Ar an gCloch Breac, maraíodh an báille a bhí ag an tiarna talún, Benjamin Guinness, nuair a tháinig sé le próiséis a thabhairt do dhaoine a bhí le díshealbhú. “Huddy an t-ainm a bhí air, agus ní amháin gur mharaigh siad é, ach mharaigh siad a gharmhac freisin. Bhí muintir hUigín ann a bhí gaolta liom féin. Crochadh beirt acu mar gheall air.”

Maraíodh Lord Mountmorris chomh maith, thart ar 1880, cé nach drochthiarna talún a bhí ann, dar le Seán.

“Bhí cruinniú mór ar an bhFairche ag an *Land League* agus tá mé ag ceapadh go raibh na daoine áitiúla ag iarraidh rud mór

Seán Ó Tuairisg, Cathaoirleach nua Chomhairle Chontae na Gaillimhe

OÉ Gaillimh
NUI Galway

Acadamh na
hOllscolaíochta Gaeilge

Ollscolaíocht trí Ghaeilge

Cúrsaí i réimse leathan ábhar: Cultúr Dúchais,
Scileanna Aistriúcháin, Cumarsáid, an Phleanáil
Teanga, Ateangaireacht Chomhdhála, Ardscileanna
Gaeilge do Mhúinteoirí agus an Ghaeilge
Fheidhmeach. Tá na cúrsaí seo ar fáil ar bhonn
lánaimseartha nó páirtaimseartha agus ar líne.

Bí ag caint linn!

www.oegaillimh.ie/acadamh

éicint a dhéanamh. Tháinig 5,000 ag an gcruinniú sin. Tháinig sé [Lord Mountmorris] aníos as an bhFairche agus bhí capall agus *jaunt* aige agus bhí beirt leaids óga ag suí i ngan fhios dó istigh ar an acastóir. Chonaic siad sin céard a bhí ag tarlú agus bhí deartháir le mo shin-seanmháthair ar dhuine acu.”

Oideachas:

Chuir sé iontas orm a fháil amach ó Sheán, nach ndearna sé an Ardteistiméireacht. Ní raibh sé éasca dhó oideachas meánscoile a fháil ag an am. Baile an Róba an mheánscoil ba ghairne dhó, fad seacht míle dhéag óna theach agus rófhada le rothaíocht ann. Ach theastaigh óna thuismitheoirí go bhfaigheadh sé oideachas le nach mbeadh air dul ar imirce, mar a rinne deartháireacha agus deirfiúracha a mháthar. Ní raibh mórán tíocht isteach acu.

“Bhí naonúr sa teaghlach agus mhair muid ag díol móna den chuid is mó.”

Ní raibh siad in acmhainn é a chur ag scoil cónaithe. Shocraigh a athair é a chur ag an gceardscoil sa gCeathrú Rua ag súil go bhfaigheadh sé printíseacht as. Chaith sé dhá bhliain ar lóistín sa gCeathrú Rua le Pádraig Ó Conaola i nDoire Fhatharta, é ag plé le móin, féar, fataí, etc., in áit íocaíochta ar an lóistín. “Bhí mé an-uaigneach go deo ann. Agus mo chuid Gaeilge, níorbh ionann í agus Gaeilge na Ceathrú Rua. Cheap siadsan go raibh mo chuid Gaeilge aisteach amach is amach. Bhíodh siad ag déanamh aithrise orm, rud nár thaithnigh liom ar chor ar bith.”

Tar éis an dá bhliain sa gCeathrú Rua fuair sé scoláireacht a lig dó bliain a dhéanamh sa gCeardscoil ar Bhóthar an Athair Uí Gríofa i nGaillimh, áit a ndeachaigh múinteoir amháin i gcion go mór air, Micheál Ó Conchubhair as Both Loistche.

“B’íontach go deo an múinteoir é, agus múinteoir ar thriail mé féin iarracht aithris a dhéanamh air. Adhmadóireacht a bhí sé ag múineadh. Cailleadh é dó nó trí de bhlianta ó shin. Chuaigh sé i bhfeidhm go mór orm agus ba shin é ceann de na cúiseanna a ndeachaigh mé le múinteoireacht ina dhiaidh sin.”

Fuair sé printíseacht le Bord Soláthar an Leictreachais (BSL) le bheith ina *fitter-turner*. Cuireadh síos go hArd na Croise ar an tSionainn é, áit a raibh Joe Sheáinín Ó Tuairisg as An Lochán Beag ag obair leis an BSL chomh maith. Thug sé ard mholadh don BSL faoin traenáil a tugadh dóibh mar phrintísigh. Chuir an BSL ar coláiste é go dtí Sráid Bolton. Tar éis trí bliana cuireadh siar go Scríob é, áit a raibh an stáisiún ginte leictreachais ag an BSL.

“Thaithnigh an áit sin go mór liom. Bhí daoine breátha as Ros Muc ag obair ann. Bhí an-mheas orthu mar oibrithe, bhí an áit coinnithe thar barr acu. Ach faraor ní raibh siad ag fáil a ndóthain móna ann le coinneáil ag imeacht.”

I measc na ndaoine a bhí ag obair leis ann bhí Pádraig Tim Ó Conghaile ón gCnoc.

Ag Múinteoireacht

Bhí múinteoireacht ina chloigeann agus d’éirigh le Seán áit a fháil ar chúrsa dhá bhliain do mhúinteoirí miotalóireachta. Agus é cáilithe le Líníocht agus Eolaíocht a mhúineadh chomh maith le Miotalóireacht, fuair sé post le Coiste Gairmoideachais na Gaillimhe. Mar gheall go raibh Gaeilge ar a thoil aige, iarradh air folúntas i nGairmscoil Indreabháin a líonadh, áit ar chaith sé a shaol múinteoireachta ar fad. Bhí

Seán Ó Tuairisg, ina ról mar Leas-Phríomhoide ar Choláiste Cholmcille, ag bronnadh an duais don scoláire ab fhearr ar Shile Ní Thuathail ón gCoill Rua. Tá Sile ag múineadh scoile thall i Rotterdam na hOllainne anois

ardmheas air mar mhúinteoir.

Tugann sé ardmholadh do Sheán Ó Mainnín, an Ciarraíoch, a bhí ina príomhoide ar an Teic ag an am.

“Ba íontach an duine é, an meon a bhí aige faoin gceantar agus faoin nGaeilge. Bhí sé an-mhaith ag réiteach le daoine agus bhí an-mheas ag tuismitheoirí air agus ag na scoláirí air freisin. Agus bhí bean eile ansin, Bean Uí Sheachnasaigh. Bhí sí an-mhaith amach is amach. Mar a deir roinnt de na scoláirí, bhí sí cosúil le ‘mamaí’.”

Thóg sé píosa air socrú isteach ar an múinteoireacht.

“B’éigean dom seasamh siar ón rud ar fad agus a rá an bhfuil mé feiliúnach don mhúinteoireacht ar chor ar bith” a dúirt sé liom.

Thuig sé go raibh sé ag tabhairt an iomarca stuif do na scoláirí agus ag dul i bhfad rósciobtha. Théis dhó an méid sin a thuiscint, tháinig athrú íontach ar na torthaí a bhí á bhfáil aige sa scoil.

“Tá fhios agam go raibh siad ag fáil na dtorthaí chomh maith is a bhí sa tír, i bhfad chun cinn ar an meán náisiúnta.”

Bás a Athar

Ní raibh sé i bhfad sa phost nuair a fuair a athair bás, gan choinne.

“Ní raibh mé ag súil leis ar chor ar bith. Bhí sé óg go maith, bhí sé sna seascaidí. Bhí ailse air, rud nach raibh fhios agam. Bhínn ag dul isteach san ospidéal ag breathnú air agus ní inseodh na dochtúirí ná na banaltraí dom é.”

An tseachtain sular cailleadh é, bhí scrúdú dochtúireachta le déanamh aige chun a bheith ceaptha go lánaimseartha mar mhúinteoir. Ba é an dochtúir céanna a bhí ag breathnú i ndiaidh a dheaide a rinne an scrúdú leighis agus chuir Seán ceist, cén uair a mbeadh a athair ag dul abhaile.

“Ó”, a dúirt an dochtúir leis, “tá do Dheaide réidh”.

Fágadh faoi Sheán an drochscéala a thabhairt abhaile. Is rud é a ghoilleann i gcónaí air.

“Ba mise an tríú duine ba shine sa gclann, an deirfiúr is óige bhí sí naoi mbliana ag an am, agus bhí cailín eile, Caitlín, fuair sí scoláireacht go dtí scoil chónaitheach, áit a raibh sí ag an am.”

Údarás na Gaeltachta

Branda – Gaeltacht na hÉireann

Réigiún cruthaitheach bríomhar é an Gaeltacht ó thaobh teanga, stair, cultúr, fiontraíocht, daoine agus tírdhreach de.

Tá branda nua faoi leith forbartha ag Údarás na Gaeltachta le húsáid chun iontais an réigiúin seo a chur chun cinn.

Tá an branda ar fáil do chuile dhuine le n-úsáid – ár gcuid cliaint, comhlachtaí eile lonnaithe sa nGaeltacht, eagraíochtaí pobail, an earnáil turasóireachta, na healaíona agus earnálacha eile.

Chuide eolas le fáil ag www.udaras.ie

eolas@udaras.ie

www.udaras.ie

Téacsleabhar Miotalóireachta

Ní raibh aon téacsleabhair don ábhar miotalóireacht ar fáil i nGaeilge nuair a iarradh ar Sheán tabhairt faoi cheann a réiteach, rud a rinne sé. Ní raibh tada ag tarlú faoi é a fhoilsiú go dtí gur chuir Michael D. ceist sa Dáil. Socraíodh cruinniú leis na cigirí miotalóireachta.

Dúirt cigire amháin leis, *‘is there any need for a metalwork book in Irish? Sure you’d count on the fingers of one hand the number of schools doing Metalwork through Irish!’*

“Dúirt mé, *‘they deserve to be treated like all the other citizens of the country.’*”

Tugann sé an chreidiúint do Mháirtín Ó Cadhain, mac Joe Cadhain, a bhí ag obair leis an nGúm faoin leabhar a thabhairt chun foirfeachta.

“Bhí mé buíoch go deo leis mar chuir sé slacht air, chuir sé eagar air agus rinne sé leabhar den scoth as.”

Rinne Seán aistriúchán go Béarla ar an leabhar ansin, leabhar atá in úsáid i gcónaí. Ní mórán téacsleabhair i mBéarla a aistríodh ón mbunleabhar i nGaeilge!

An Pholaitíocht

Sheas Seán a chéad toghchán ar thicéad Fhianna Fáil in 1999. Muintir Dhúiche Sheoigeach a d’iarr air seasamh i dtoghchán Údarás na Gaeltachta. Níor tugadh mórán seans dhó.

“Dúradh liom gur ag cur amú ama a bhí mé, agus go mbeinn ag cur isteach ar an bpáirtí, mar sin nár cheart dom seasamh.”

Ní raibh mórán caoi ar an bpictiúr a bhí ar an mbileog toghchánaíochta a bhí aige. Dúirt an Teachta Dála Frank Fahy leis gur beag seans a bhí aige “ach leis an bpictiúr sin níl seans dá laghad!”

Tháinig sé amach ar bharr an liosta le 1,384 vóta agus toghadh é ar an gcéad chomhaireamh. Toghadh Seán Ó Neachtain, Seosamh Ó Cuaig agus Pól Ó Foighil, ar Bhord an Údaráis an lá céanna.

Anois agus blaiseadh den pholaitíocht faighte aige, sheas sé don Chomhairle Contae in 2004, agus toghadh é ar an tríú duine. B’ é 2009 an toghchán ab fhearr a bhí aige, an uair ba airde a fuair sé vóta in aon toghchán, cé go raibh scrios déanta go náisiúnta ar Fhianna Fáil de bharr na géarchéime airgeadais.

Céard faoi Fhianna Fáil?

Tá cúlra poblachtach ag Seán Ó Tuairisg. Is de threabh Fhianna Fáil é. Bhí a uncail, ar thaobh a athar páirteach i gCogadh na Saoirse. “Bhí sé ag tiomáint jíp do na hÓglaigh i gceantar Chorr na Móna an t-am sin. Tá píosa den jíp sin agam i gcónaí, jíp m’uncail. B’éigean dó imeacht as an tír mar bhí tóir air.”

Ach céard é a mheas ar Fhianna Fáil anois agus an dearcadh forleathan ann gur scrios Fianna Fáil an tír? Dúirt sé liom nár choinnigh Fianna Fáil a dhóthain smachta ar chúrsaí nuair a bhí an Tíogar Ceilteach in ard a réime.

“Bhí iasachtaí ag na bancanna, gan tada taobh thiar dóibh agus ansin nuair a ghlaoigh na bancanna Eorpacha ní raibh an t-airgead ag na bancanna.”

Faigheann sé locht ar Bhertie Ahern nár fhan sé amach as an rialtas in 2007 agus ligint d’Fhine Gael agus an Lucht Oibre a bheith ar an stiúir nuair a thiofadh an géarchéim airgeadais.

“Botún a rinne Fianna Fáil nuair a chuaigh siad isteach sa rialtas (2007). Agus dúirt mé le Éamon Ó Cuív é ag an am sin. Ní raibh fhios agam go raibh an ghéarchéim le theacht ach bhí fhios agam go mb’fhearr dóibh fanacht amach as rialtas.”

Tá ardmheas ag Seán ar Éamon Ó Cuív mar geall ar an méid a bhain sé amach i nDúiche Sheoighe mar bhainisteoir ar an gComharchumann. Tugann sé an chreidiúint dhó as an muileann adhmaid a thosú, a thugann fostaíocht do 120 duine sa gceantar anois.

“Ba é Éamon a thosaigh na rudaí sin ar fad sa gceantar. Bhí sé in ann imeacht as an gceantar agus dul ar ais go Baile Átha Cliath agus post níos fearr a fháil, ach d’fhan sé anseo. Muintir na háite a d’iarr air dul sa bpolaitíocht. Ní raibh mórán fonn air. Ach d’iarr siad air go mbeadh guth acu.”

Is léir go bhfuil díomá ar Sheán nach raibh Fianna Fáil sásta Éamon Ó Cuív a ainmniú le seasamh don Uachtarántacht agus go bhfuil faillí déanta ag Fianna Fáil gan duine a chur ann, cé go n-adhmaíonn sé obair íontach a bheith déanta ag Micheál D. mar uachtarán ar an tír.

An Comhairle Contae

Tá Seán cáinteach faoina laghad cumhachtaí atá fágtha ag an gComhairle Contae.

“Na seirbhísí a bhí muid a chur ar fáil, tóigeadh uainn iad. Mar shampla, an tseirbhís le haghaidh ceadúnas tiomána, an Chomhairle Contae a bhíodh á eagrú sin. Bhí muid freagrach as uisce agus séarachas go hiomlán, na scéimeanna sin.”

Is léir go bhfuil frustrachas ar Sheán, leis na laincisí atá ar an gComhairle Contae de bharr ganntanas airgid agus ganntanas foirne. Cuireann sé an locht ar an rialtas. Ach mheabhraigh mé dhó gur shocraigh na comhairleoirí iad féin méid an ioncaim ón gCáin Mhaoine Áitiúil a laghdú 10% anuraidh, laghdú €700,000 in ioncam na Comhairle Contae don bhliain 2018. Nach bhfuil an locht air féin agus ar na comhairleoirí eile a vótáil a son an laghdaithe, má tá ganntanas airgid ar an gComhairle Chontae? Is cosúil nuair a socraíodh an 10% breise a bhailiú isteach sa bhliain 2017, fuair comhairleoirí Fhianna Fáil íde béil ón a lucht tacaíochta.

“Chuaigh mise ag cruinniú Fhianna Fáil ina dhiaidh agus itheadh mé,” a dúirt sé liom.

An mbeidh sé ag seasamh arís?

“B’fhéidir go bhfuil mo dhóthain ama caite agam leis an bpolaitíocht”, a dúirt sé liom nuair a chuireas an cheist air an mbeidh sé ag seasamh sa dtoghchán i mí Meithimh seo chugainn. Tá teorannacha na dtoghcheantar athraithe agus ní bheidh vótaí Dhúiche Sheoige ag Seán an uair seo. Níl a intinn déanta suas aige.

“Feicim rudaí gur féidir a dhéanamh agus ar bhealach ba mhaith liom leanacht leis an obair ach ar bhealach eile b’fhearr ligean do dhuine óg dul chun cinn”.

Bealach amháin nó bealach eile, tá seirbhís mhaith ionraic tugtha ag Seán Ó Tuairisg mar ionadaí poiblí ar Chomhairle Chontae na Gaillimhe agus ar Bhord Údarás na Gaeltachta. Guíonn muid gach rath air mar Chathaoirleach na Comhairle Contae don bhliain reatha. ■